

Alina Maria Basak

Kształcenie na odległość a rynek pracy

Nauczyciel i Szkoła 3-4 (44-45), 133-144

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Kształcenie na odległość a rynek pracy

Postęp naukowo-techniczny w informatyce i telekomunikacji prowadzi do nowych rozwiązań wprowadzanych do gospodarki. Zmieniają się zasady funkcjonowania i zarządzania przedsiębiorstw. Zmiana organizacji pracy wraz z ofertą nowych produktów i usług wpływają na zmianę stylu życia, prowadząc w ten sposób do transformacji w kierunku globalnego społeczeństwa informacyjnego. Czynnikiem warunkującym przynależność do niego jest informacja i wiedza. Od nich zależy nadążanie za rozwojem, będącym nieodłączną cechą społeczeństwa informacyjnego. W tej sytuacji wzrasta zapotrzebowanie młodzieży i dorosłych na usługi edukacyjne. Nowoczesna edukacja musi przygotować człowieka do życia w warunkach rozwijającego się społeczeństwa wiedzy i globalizacji oraz dostosować system kształcenia do wymagań rynku pracy. Gwałtowny rozwój i upowszechnienie nowych technologii informacyjnych stwarza nowe możliwości w edukacji. Ich szczególnym przejawem jest wprowadzanie edukacji na odległość.

Kształcenie na odległość (*distance education*¹) jest to metoda prowadzenia procesu dydaktycznego w warunkach, gdy nauczyciele (trenerzy) i uczniowie (studenci) są od siebie oddaleni, nie znajdują się w tym samym miejscu. Zdaniem S. Juszczyka: „Uczyć się na odległość, to znaczy opanować wiedzę samodzielnie, bez udziału tradycyjnej formy lekcji. Każdy uczestnik tego procesu wyznacza sobie (programuje) cel kształcenia dostosowany do swych potrzeb oraz warunków i trybu swego życia. Głównym składnikiem tej formy edukacji jest duży wkład własnej pracy słuchacza, przy niewielkim bezpośrednim kontakcie ze szkołą”². Słuchaczami w kształceniu na odległość są zarówno ludzie młodzi, jak i ludzie dorośli. Do charakterystycznych cech kształcenia na odległość można zaliczyć: realizowanie tych samych celów, co w przypadku stacjonarnego systemu edukacji, ale bez narzucania formalnych barier rekrutacji; komplementarną realizację programów opracowanych przez szkołę (uczelnię) i samego zainteresowanego; zastosowanie różnych mediów informacyjnych i wszystkich możliwych metod przekazu i komunikacji; duże możliwości wyboru form i metod kształcenia oraz trybu studiowania; elastyczny dobór wykładu

---

¹ W języku angielskim funkcjonuje kilka pojęć określających edukację na odległość: *distance learning*, *distance teaching*, *distance education*, *teleteaching*, *teaching by network*, *telematic education*. Pojęcie *distance learning* definiuje proces uczenia się na odległość, a pojęcie *distance teaching* – nauczania. Oba terminy są komplementarne i dlatego obejmuje się je często wspólnym mianem – *distance education*. Określenie *teleteaching* oznacza nauczanie na odległość z wykorzystaniem środków telekomunikacyjnych, *teaching by network* – nauczanie za pomocą sieci komputerowych, a *telematic education* (edukacja telematyczna) – obejmuje problematykę realizacji procesu dydaktycznego przy użyciu nowoczesnych środków telekomunikacyjnych (J. Bednarek, *Multimedia w kształceniu*, Warszawa 2006, s. 211).

² S. Juszczak, *Edukacja na odległość. Kodyfikacja pojęć, reguł i procesów*. Toruń 2003, s. 124.

dowców i materiałów szkoleniowych; dostosowanie do możliwości i potrzeb studenta; brak rozbudowanej infrastruktury kształceniowej³.

Początki kształcenia na odległość sięgają pierwszego wieku naszej ery, kiedy to Apostołowie pisali lub dyktowali swoim najbliższym współpracownikom pisma o charakterze korespondencji listowej, które następnie były dostarczane adresatom przez specjalnych posłańców. Adresatami były głównie wspólnoty chrześcijańskie rozsiane po całym ówczesnym świecie i sporadycznie indywidualne osoby⁴. Nowy Testament zawiera łącznie 21 takich pism, których autorami byli: święty Paweł Apostoł (14 listów), święty Jakub Apostoł (1 list), święty Piotr Apostoł (2 listy), święty Jan Apostoł (3 listy) i święty Juda Apostoł (1 list)⁵. Wszystkie listy miały na celu upowszechnianie wiary katolickiej i założeń Kościoła.

Za „ojczyznę” kształcenia korespondencyjnego uznaje się Anglię. W roku 1840 Isaac Pitman zaczął uczyć stenografii za pomocą kartek przesyłanych pocztą. Na podstawie niniejszych doświadczeń zorganizowano wkrótce pierwszą szkołę korespondencyjną. W roku 1880 James Stuart, profesor astronomii, rozpoczął na uniwersytecie londyńskim kształcenie korespondencyjne kobiet, a siedem lat później otwarto w Londynie pierwsze kolegium korespondencyjne. Wzorem Anglii kształcenie korespondencyjne zaczęto organizować w wielu krajach Europy i poza nią. W 1856 roku Ch. Toussaint i G. Langenscheidt zorganizowali w Niemczech korespondencyjne nauczanie języków obcych. W 1891 roku system kształcenia korespondencyjnego przyjęła Francja, rok później Włochy, a w niedługim czasie pozostałe kraje europejskie⁶. Szczególny rozkwit tej strategii kształcenia miał miejsce w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej. W 1892 r. Thomas J. Foster założył w Scranton w Pensylwanii pierwszą szkołę korespondencyjną ICS – International Correspondence School. Do kształcenia na odległość włączyły się również uczelnie wyższe. W 1926 r. na terenie Stanów Zjednoczonych działało ponad 300 instytucji oferujących wszystkie możliwe dyplomy uczelniane⁷. W Polsce kształcenie na odległość ma ponad 200-letnią tradycję. Uniwersytet Jagielloński w 1776 roku podejmował próby nauczania korespondencyjnego. W 1916 roku Polska Macierz Szkolna organizowała korespondencyjne kursy nauczycielskie, które działały do 1923 roku. W latach międzywojennych kształcenie korespondencyjne prowadziły różne organizacje, instytucje społeczne, samorządowe, m.in. Powszechny Uniwersytet Korespondencyjny (1924–1939), Korespondencyjne Kursy Rolnicze im. S. Staszica (od 1925 r.), Korespondencyjne Kursy Spółdzielcze (od 1926 r.). Po zakończeniu II wojny światowej kształcenie korespondencyjne zaczęło rozwijać się bardzo szybko, gdyż pozwalało wielu osobom nadrobić zaległości i braki spowodowane działaniami wojennymi. Do pierwszych placówek pro-

³ J. Bednarek, *Multimedia w kształceniu...*, dz. cyt., s. 212.

⁴ A. Kusztelak, *Kształcenie na odległość – wczoraj i dziś (refleksje czytelnika)*. „Edukacja Ustawiczna Dorosłych” 2004, nr 4, s. 92.

⁵ *Biblia to jest całe Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*. Warszawa 1989, s. 158–257.

⁶ A. Kusztelak, *Kształcenie na odległość...*, dz. cyt., s. 92–93.

⁷ Por. Ł. A. Turski, *E-edukacja. Uwagi zawodowca*. „Zagadnienia Naukoznawstwa” 2006, nr 2, s. 184; A. Więch, *Kształcenie na odległość w Polsce*, cz. 1. „Nowa Edukacja Zawodowa” 2004, nr 1, s. 20.

wadzących kształcenie korespondencyjne można zaliczyć: działające w Łodzi w latach 1945–1950 Gimnazjum i Liceum Korespondencyjne ZMW (od 1948 r. ZMP), Kursy Maturalne Narodowego Instytutu Postępu w Poznaniu (1946–1950). Włączyły się także uczelnie wyższe, bowiem studia korespondencyjne uruchomiły: Wyższa Szkoła Nauk Administracyjnych w Łodzi (1945 r.), Szkoła Główna Planowania i Statystyki w Warszawie (1950 r.) oraz Uniwersytet Warszawski (1951 r.). W roku 1950 kształcenie korespondencyjne zostało w całości przejęte przez państwo i jego miejsce zajęło kształcenie zaoczne⁸. Strategia kształcenia na odległość w formie korespondencyjnej powróciła jednak do systemu edukacyjnego naszego kraju. Obecnie nauczanie na odległość stosowane jest przez samodzielne jednostki, takie jak Centra Kształcenia Ustawicznego bądź ośrodki działające przy uczelniach. W 1991 roku powstała w Poznaniu Europejska Szkoła Kształcenia Korespondencyjnego (ESKK)⁹. Jest to największa instytucja edukacyjna w Europie zajmująca się kształceniem na odległość. Gwarantuje wysoki poziom merytoryczny kursów, które są opracowywane przez kadrę fachowców w danych dziedzinach, w oparciu o nowatorskie programy nauczania dostosowane do potrzeb rynku. Każdy student jest „jedyny w klasie” – sam wybiera tempo, w jakim będzie się uczył i ma zapewnioną opiekę osobistego nauczyciela. ESKK umożliwia też przygotowanie do eksternistycznych egzaminów z zakresu liceum ogólnokształcącego dla dorosłych poprzez „Program szkoleniowy średnie wykształcenie”.

Znaczące przedsięwzięcia mające wpływ na rozwój kształcenia korespondencyjnego związane były z rozwojem radia i telewizji. W latach dwudziestych zaczęto wykorzystywać do kształcenia na odległość „radio edukacyjne”. W 1945 Uniwersytet stanu Iowa wprowadził do procesu kształcenia „telewizję edukacyjną”. Powstała edukacyjna telewizja czynna i bierna, jako powszechnie dostępne medium komunikacyjne mogące znaleźć zastosowanie w edukacji zdalnej. Bierna telewizja edukacyjna to rozpowszechniane nagrane kasety wideo z programami dydaktycznymi lub emisja telewizyjna. Natomiast w telewizji interaktywnej uczestnicy procesu komunikacji mogą się nawzajem widzieć i słyszeć. Przez połączenie ruchomego obrazu z dźwiękiem telewizja interaktywna nie stwarza barier psychologicznych dla komunikujących się uczestników i potrafi wyrazić treści merytoryczne w sposób bogatszy niż starsze media. Poważną jej wadą jest wysoki koszt produkcji programów edukacyjnych i techniczna realizacja transmisji dwustronnej¹⁰. W Polsce pierwsze odczyty i wykłady nadane zostały w 1925 roku w programach Polskiego Towarzystwa Radiofonicznego. Ich celem było przede wszystkim umożliwienie słuchaczom uzupełnienia wykształcenia oraz rozwijania zainteresowań z obszaru nauki i kultury. Podobną ofertę przygotowała telewizja poprzez nadawanie programów oświatowych o charakterze popularnonaukowym. Emitowano także programy wspierające nauczyciela prowadzącego lekcję tradycyjnym sposobem i programy o charakterze kursowym. Rozwinięciem działalności oświatowej

⁸ A. Kusztelak, *Kształcenie na odległość...*, dz. cyt., s. 93–94.

⁹ <http://eskk.pl/> (12.11.2008).

¹⁰ S. Juszczyk, *Edukacja na odległość...*, dz. cyt., s. 125.

polskiego radia i telewizji stały się szkoły radiowe, radiowo-telewizyjne i telewizyjne. Zostały powołane w celu podniesienia wykształcenia ludzi pracujących, którzy nie mogli kontynuować nauki w trybie stacjonarnym. Przykład polskich szkół kształcących w trybie korespondencyjnym stanowią: Telewizyjne Technikum Rolnicze (TTR), Radiowo-Telewizyjna Szkoła Średnia (RTSS), Politechnika Telewizyjna (PT) i Nauczycielski Uniwersytet Radiowo-Telewizyjny (NURT). Szkoły te przetrwały do lat dziewięćdziesiątych¹¹.

Kolejnym medium komunikacyjnym w procesie kształcenia na odległość stał się komputer. Jednak autonomiczne stanowisko komputerowe (bez łączności z siecią Internet) ma wszystkie cechy biernego medium dydaktycznego. Komputer zapewnia indywidualizację procesu kształcenia oraz lepsze możliwości prezentacyjne przekazywanych treści i interakcję (dobieranie tempa pracy, bezpośrednie lub pośrednie sprawdzanie stopnia opanowania materiału itp.). A. Barańska wskazuje, że: „Komputery nie są w stanie zastąpić nauczyciela, który w razie potrzeby służy słuchaczowi pomocą w zrozumieniu zagadnienia, wyjaśnia nieporozumienia, potrafi przygotować oryginalne i kreatywne zadania dostosowane do poziomu słuchacza”¹². W kształceniu na odległość studenci mają do pomocy wykładowcę, który powinien aktywnie motywować, wskazywać najskuteczniejszą drogę studiowania oraz pomagać przy rozwiązywaniu pojawiających się problemów.

Prawdziwy przełom w kształceniu na odległość nastąpił po upowszechnieniu się Internetu. To dynamicznie rozwijające się nowe medium dydaktyczne, umożliwiające najwyższy poziom interakcji oraz globalną komunikację, znalazło natychmiast zastosowanie w kształceniu na odległość, wnosząc nową jakość do procesu kształcenia i umożliwiając interakcję student – student oraz student – nauczyciel, co w sposób istotny zaczęło wpływać na efektywność tego typu kształcenia i zasięg oddziaływania dydaktycznego¹³. Edukacja dzięki Internetowi uzyskała nowy wymiar. Na niebywałą dotąd skalę umożliwiony został dostęp do nieprzebranych zasobów informacji, a także narzędzi ułatwiających poszukiwanie określonych danych¹⁴. Popularność i dostępność usług internetowych zadecydowała o sukcesie kształcenia elektronicznego.

Kształcenie na odległość może występować jako e-learning lub blended learning. E-learning to kształcenie w całości oparte na komunikacji zdalnej (za pośrednictwem Internetu), natomiast blended learning to kształcenie mieszane, łączące tradycyjne i zdalne formy nauczania¹⁵. Według M. Hyli: „E-learning to wszelkie działania wspierające proces szkolenia, wykorzystujące technologie teleinformatyczne”¹⁶. E-learning jest zorientowany na indywidualne potrzeby odbiorcy, umożliwia indywidualizację tempa uczenia się, jest dostępny w dowolnym czasie w miejscu pracy lub w domu uczącego się. Stwarza możliwość

¹¹ Por. A. Więch, *Kształcenie na odległość w Polsce*, cz. 1, dz. cyt., s. 20; A. Kusztełak, *Kształcenie na odległość...*, dz. cyt., s. 94; T. Pietrulewicz, *Nauczanie na odległość*. „Edukacja Ustawiczna Dorosłych” 2004, nr 2, s. 94.

¹² A. Barańska, *Koszty zdalnej edukacji*. „Edukacja i Dialog” 2004, nr 10, s. 69.

¹³ S. Juszczyk, *Edukacja na odległość...*, dz. cyt., s. 125–126.

¹⁴ J. Gajda, *Media w edukacji*. Kraków 2005, s. 142.

¹⁵ J. Bednarek, E. Lubina, *Kształcenie na odległość. Podstawy dydaktyki*. Warszawa 2008, s. 118.

¹⁶ M. Hyla, *Przewodnik po e-learningu*. Kraków 2005, s. 19.

stałego dostępu do wiedzy. Treści e-learningowe w prosty sposób można aktualizować, co zawsze zapewnia dostęp do najnowszych osiągnięć w danej dziedzinie nauczania. W praktyce spotkać można kilka kategorii e-learningu, o różnym stopniu zaawansowania. Są to: bazy danych, online support, szkolenia asynchroniczne, szkolenia synchroniczne, portale uczące. Bazy danych to najprostsza forma e-learningu. W Internecie można spotkać się z indeksowanymi bazami danych, zawierającymi wyjaśnienia problemów oraz oprogramowaniem wraz z instrukcjami, pozwalającymi krok po kroku zrealizować określone zadania. Online support funkcjonuje w podobny sposób jak bazy danych. Działa on poprzez różnego rodzaju forum, chat rooms, biuletyny, e-maile lub system komunikatów informacyjnych. Nieco bardziej interaktywny niż bazy danych, oferuje możliwość uzyskania nieco bardziej specyficznych informacji, jak i szybsze reakcje na zapytania. Szkolenia asynchroniczne to dziś najbardziej znana forma e-learningu. Wymiana informacji między nauczycielem a studentami nie odbywa się w czasie rzeczywistym. Ta forma e-learningu rozwiązana jest najczęściej w następujący sposób: uczący się przez standardową przeglądarkę internetową loguje się do witryny nauczyciela, gdzie znajduje się scentralizowana baza danych, linki do zewnętrznych źródeł informacji (stron WWW), system testów generujący w sposób losowy pytania, grupy dyskusyjne oraz system poczty elektronicznej umożliwiający kontakt z prowadzącym kurs. Asynchroniczność pociąga za sobą brak kontaktu studenta z nauczycielem i współuczniami w czasie rzeczywistym, którzy mogliby służyć radą i poprawiać błędy kursanta. Szkolenia synchroniczne są prowadzone w czasie rzeczywistym przez instruktora. Każdy dołącza się o określonej porze i komunikuje się z instruktorem i innymi uczestnikami szkolenia. Ten rodzaj szkolenia przeprowadza się zazwyczaj przez Internet, wideokonferencję lub ewentualnie dwukierunkową transmisję radiową między instruktorem a klasami. Narzędzia synchroniczne, zwane także rozwiązaniami „czasu rzeczywistego”, pozwalają uczestnikom kursu oraz nauczycielowi komunikować się swobodnie, tak jakby siedzieli obok siebie w jednym pomieszczeniu. Portale uczące (learning portals) to portale dla uczniów i studentów, zawierające kalendarz i plan lekcji lub plan wykładów oraz inne informacje organizacyjne, przeznaczone dla uczestników szkolenia. Portale uczące dają wykładowcy możliwość zaprojektowania własnego kursu i udostępnienia go grupie uczących się, a także wizytującym portal gościom. Edukacyjna przydatność i atrakcyjność informatycznych środków dydaktycznych wynika z cech szczególnych technologii informatycznej. Są nimi m.in. zdolności do przesyłania, przetwarzania i przechowywania informacji, a także: - polisensoryczność, tj. oddziaływanie na różne zmysły człowieka; - multimedialność, czyli możliwość sprzętowego i programowego łączenia w jednym urządzeniu lub nośniku wielu mediów i ich funkcji; - interaktywność, czyli zdolność do maszynowego dialogu człowiek-komputer, zapewniająca słuchaczowi podmiotowe poczucie działalności; - symulacyjność, czyli możliwość imitowania rzeczywistych zjawisk, procesów lub urządzeń; - komunikacyjność, czyli zdolność do zapewnienia wizualnej, głosowej lub symbolicznej łączności z drugą osobą (drugim komputerem, urządzeniem) poprzez sieć informatyczną; - wirtualizacja, czyli zdolność do tworzenia fikcyjnej rzeczywi-

stości, zwanej rzeczywistością wirtualną¹⁷. Kształcenie na odległość nie jest już „uczeniem się w izolacji”¹⁸. Narzędzia umożliwiające współpracę wspomagają pośrednią komunikację interpersonalną pomiędzy uczącymi się i nauczycielami w wirtualnej rzeczywistości.

W uczeniu elektronicznym, w trakcie którego nauczyciel nie znajduje się w centrum procesu, a nawet jest niewidoczny, bowiem znajduje się w odległym miejscu i komunikuje się w innym czasie, wykorzystuje się zróżnicowane metody nauczania. Nauczanie zawiera takie elementy, jak: zróżnicowane postaci informacji (zdjęcia, rysunki, obrazy, teksty, dźwięki oraz filmy – użycie kolorów i ich specyficznych kombinacji, łączenie obrazów z tekstem, łączenie dźwięku z obrazami, użycie multimediów¹⁹, format strony współpracujący z naturalnymi ruchami gałki ocznej), interakcje z materiałami dydaktycznymi przyciągającymi uwagę (gry, quizy, testy oraz wykonywanie operacji przy wykorzystaniu klawiatury i myszki), interakcje między studentami a nauczycielem (chat rooms, panele dyskusyjne, e-mail itp.), sprzężenia zwrotne (w celu usunięcia nieporozumień, wyjaśnienia trudnych zagadnień, odpowiedzi na nurtujące studentów problemy, stymulowanie wyobraźni uczących się w celu lepszej percepcji przekazywanych treści)²⁰. Korzystanie z programów multimedialnych jest jednym z przejawów nowoczesnego nauczania. Ich niewątpliwą zaletą jest możliwość zaktywizowania procesów myślowych u uczniów (studentów). Program multimedialny oddziałuje na niemal wszystkie kanały przyswajania informacji – wzrokowy, słuchowy i werbalny. Dzięki przekazowi multimedialnemu o blisko 50% wzrasta skuteczność nauczania, o około 60% zwiększa się rozumienie tematu i tempo uczenia się, a zakres przyswojonej wiedzy wzrasta o 25–30%²¹. Efektywność kształcenia zwiększa się, gdy zostaną spełnione cztery czynniki: indywidualizacja nauczania; sprzężenie komunikacyjne między stronami procesu nauczania; aktywny udział uczestnika w całokształcie nauczania; oddziaływanie na wiele zmysłów uczestnika. Głównym sposobem, w jaki zdalne nauczanie może przyczynić się do zwiększania nabywania wiedzy, jest zwiększenie dostępu do materiałów²².

Funkcjonujący powszechnie model edukacji przyzwyczajają do uczenia się „na wszelki wypadek”. Jest ono mało efektywne, gdyż zdobywana wiedza rzadko jest w pełni wykorzystana. Osoby szkolone, wiedząc o tym, nie angażują się w naukę, co jeszcze pogarsza jakość procesu dydaktycznego. E-learning proponuje zastąpienie szkolenia „na wszelki wypadek” (*just in case*) modelem szkoleń, które: są dostosowane do potrzeb osoby szkolonej (*just for me*); są organizowane wówczas, kiedy są potrzebne (*just in time*); uczą w stopniu wystarcza-

¹⁷ Z. Kramek, T. Sułkowski, *Stan i możliwości rozwoju e-learningu w kształceniu ustawicznym*. „Edukacja Ustawiczna Dorosłych” 2004, nr 2, s. 70–71.

¹⁸ S. Juszczyk, *Edukacja na odległość...*, dz. cyt., s. 119.

¹⁹ „Hipermedia lub multimedia to środki techniczne, których podstawą jest komputer w sieci, z oprogramowaniem, podłączony do innych mediów, jak monitor, magnetowid, odtwarzacz płyt kompaktowych, skaner, drukarka, mikrofon, co pozwala na dowolne wykorzystywanie i łączenie różnych pod względem kodu tekstów, ich przetwarzanie, tworzenie i rozprzestrzenianie za pośrednictwem Internetu” (J. Gajda, *Media w edukacji...*, dz. cyt., s. 21).

²⁰ S. Juszczyk, *Edukacja na odległość...*, dz. cyt., s. 136–137.

²¹ N. Hatałska, *Multimedia w nauczaniu przedmiotowym*. „Nowa Szkoła” 2002, nr 5, s. 53.

²² A. Barańska, *Koszty zdalnej edukacji...*, dz. cyt., s. 72.

jącym (*just enough*). Postulaty *just for me*, *just in time* oraz *just enough* (3J) silnie wpływają na przebieg szkoleń, polepszając ich jakość i efektywność²³. Prawdziwe zalety e-learningu tkwią w innowacyjnym podejściu do procesu nauczania i uczenia się.

Kształcenie w ramach koncepcji „blended learning” (tzw. nauczanie mieszane lub komplementarne) należy do często stosowanych metod wspierania szkoleń e-learningowych. Idea blended learning polega na wykorzystaniu kilku metod nauczania. Szkolący mieszają wykład z warsztatami, ćwiczenia z odgrywaniem ról, gry przeplatają chwilami refleksji. Obecnie najbardziej efektywnym połączeniem wydaje się być zestawienie technik e-learningu ze szkoleniem tradycyjnym. W nauczaniu mieszanym można wykorzystywać wiele mechanizmów nauczania zdalnego. Mogą to być: kursy e-learningowe; zdalne ćwiczenia i testy; mechanizmy komunikacji na odległość (fora dyskusyjne, komunikacja e-mailowa); mechanizmy synchronicznego nauczania na odległość (zdalne prezentacje PowerPoint, wirtualne seminaria); symulacje, gry. M. Hyla podkreśla, że: „Istotą nauczania mieszanego nie jest po prostu połączenie różnych form szkoleniowych, ale taki ich dobór, który wzmacnia efektywność procesu szkoleniowego”²⁴. Wyróżnia się trzy podstawowe cele podejmowania nauczania komplementarnego, które odpowiadają potencjalnym korzyściom dla uczestników procesu kształcenia. W przypadku studenta są to między innymi: personalizacja uczenia się, ułatwienie dostępu do źródeł wiedzy, racjonalizacja zarządzania czasem nauki, możliwość uczenia się w miejscu zamieszkania. W przypadku nauczyciela akademickiego – optymalizacja planowania czasu pracy, a także podwyższenie poziomu kwalifikacji zawodowych. W przypadku uczelni – racjonalizacja wykorzystania pomieszczeń i infrastruktury laboratoryjnej oraz uatrakcyjnienie i poszerzenie oferty edukacyjnej²⁵.

W budowaniu systemów nauczania i uczenia się w różnych instytucjach edukacyjnych i pozaedukacyjnych na świecie coraz chętniej są używane formy mobilne, jako medium pośredniczące wykorzystujące telefonię komórkową i palmtopy. Jest to m-learning, czyli mobilne wsparcie kształcenia zdalnego. Można zaobserwować dwa modele wdrożeniowe: 1) m-learning jako forma pracy korzystająca z technologii distance learning, ale w głównej mierze rozwijająca się w oparciu o specjalistyczne narzędzia komunikacji; 2) składowa kompleksowego modelu nauczania blended learning – nauczanie stacjonarne wzbogacone o formy e-learningowe, które wykorzystują także technologie mobilne. Drugi model wykorzystywany jest chętniej, szczególnie w instytucjach edukacyjnych i zajmujących się popularyzacją kultury²⁶. M-learning jest nowym rozwiązaniem dydaktycznym, które pozwala unowocześnić i urozmaicić proces nauczania poprzez wzbogacenie go o formy atrakcyjne dla młodego pokolenia.

Można zatem wyszczególnić trzy generacje edukacji zdalnej: - pierwszą, w której koncepcje nauczania na odległość dotyczyły jednokierunkowego przekazu treści od nauczyciela do ucznia; - drugą, w której zachodzi dwustronna

²³ M. Hyla, *Przewodnik po e-learningu...*, dz. cyt., s. 32.

²⁴ Tamże, s. 257.

²⁵ Tamże, s. 251–253.

²⁶ J. Bednarek, E. Lubina, *Kształcenie na odległość...*, dz. cyt., s. 200–201.

wymiana informacji na torze nauczyciel–uczeń; - trzecią, w której wzajemna komunikacja uczniów i nauczycieli zachodzi w czasie realnym (na bieżąco) i w wirtualnej, czyli sztucznej rzeczywistości²⁷. W każdym przypadku ważnym elementem procesu kształcenia jest motywacja. Motywację stanowi nie tylko potrzeba uzyskania nowych kompetencji, ale także wykorzystanie wielu interesujących dla uczącego się elementów procesu uczenia się: zróżnicowanych form informacji, angażujących metod i stylów nauczania, interakcje między uczestnikami kursu, współzawodnictwo, otwarta diagnoza i ewaluacja dydaktyczna wytworów działania zarówno przez samych uczących się, jak i przez nauczyciela²⁸. Kształcenie na odległość stanowi dla każdego zainteresowanego duże wyzwanie. Musi on podejmować naukę z własnej woli. Jednocześnie powinien być systematyczny i konsekwentny w analizowaniu studiowanych treści. Także samodzielność, stanowczość i aktywność w zakresie komunikowania się z innymi wpływają na efektywność kształcenia.

Nauczanie na odległość w porównaniu z tradycyjnymi formami kształcenia ma wiele zalet, ale także wiele wad²⁹. Do zalet nauczania na odległość należy między innymi: globalny wymiar nauczania; bardzo skuteczna, efektywna i szybka forma nauczania; szybki zwrot poniesionych nakładów i duże zyski. Proces kształcenia na odległość jest dostosowany do możliwości i potrzeb studenta. Studenci mogą organizować sobie studia tak, by pogodzić swe obowiązki społeczne i zawodowe. Zaletą nauczania na odległość jest pełna indywidualizacja procesu nauczania poprzez wykorzystanie najlepszego czasu do nauki oraz dostosowanie szybkości uczenia się do własnych możliwości. Możliwość nauki w różnych miejscach, nie wyłączając miejsca pracy. Możliwość wyboru wykładowcy i porównania różnych wykładowców. Zmniejszenie kosztów dojazdu, zakwaterowania, oszczędność czasu itp., dostęp do różnych źródeł informacji, możliwość prowadzenia dialogu właściwie z każdym użytkownikiem sieci w celu wymiany poglądów i informacji. Stworzenie szans ustawicznego kształcenia prawie dla wszystkich. Umożliwienie zdobywania wykształcenia osobom niepełnosprawnym, które mogą uczyć się i studiować w domu, nie tracąc dostępu do tych samych źródeł wiedzy, co ich sprawni koleżanki i koledzy. Umożliwienie zdobywania wykształcenia kobietom, które często z powodu konieczności wychowywania dzieci i opieki nad rodziną są w znacznie gorszej sytuacji niż mężczyźni. Jest szansą dla nauczycieli z ośrodków oddalonych od wielkich miast, pozwala na poznanie nowych treści, nawiązanie kontaktów i wymianę doświadczeń. Może to być forma alternatywna dla tych grup uczniów, którzy wymagają indywidualnego toku nauki. Pokonywanie barier narzuconych podejściem konserwatywnym wyrabia samodyscyplinę i samodzielność oraz kształtuje indywidualność i zmysł organizacyjny studiujących. Wady i ograniczenia w procesie nauczania na odległość, to: czasochłonność analizy multimedialnych materiałów dydaktycznych oraz form komunikacji

²⁷ J. Bednarek, *Multimedia w kształceniu...*, dz. cyt., s. 215.

²⁸ S. Juszczyk, *Edukacja na odległość...*, dz. cyt., s. 137.

²⁹ Por. P. Ozarski, *Nauczanie na odległość*. „Ergo” 2004, nr 6, s. 5; T. Pietrulewicz, *Nauczanie na odległość...*, dz. cyt., s. 96; M. Hyla, *Przewodnik po e-learningu...*, dz. cyt., s. 26; B. Bednarek-Michalska, *E-learning dla szkół i bibliotek*. „Wszystko dla Szkoły” 2005, nr 4, s. 2.

z innymi studentami i nauczycielem, złożoność organizacji procesu kształcenia: praca w grupie, tworzenie społeczności uczących się, korzystanie z usług elektronicznego dziekanatu i biblioteki cyfrowej, separacja od grupy i nauczyciela ograniczająca więzi społeczne, koniczność nieustannego stymulowania motywacji i wytrwałości – samotność w sieci ma negatywne konsekwencje socjalizacyjne, intensywność kursów doskonalenia zawodowego on-line może rozprasać grupy zawodowe, niemożność uczenia wszystkich treści oraz uczestniczenia w zajęciach czynnościowych, np. laboratoryjnych, projektowych. Konieczność posiadania zróżnicowanego i drogiego sprzętu: magnetofonu, telewizora, magnetowidu, faksu oraz komputera podłączonego do Internetu, brak umiejętności posługiwania się komputerami i wykorzystania sieci, rozpraszające użytkownika cechy Internetu (mnóstwo ciekawych, niekoniecznie związanych z edukacją informacji), brak atmosfery dopingującej do nauki charakterystycznej dla szkoły lub grupy, konieczność posiadania predyspozycji do samokształcenia, doksztalcenia i doskonalenia oraz samokontroli. W rozwijającym się nauczaniu na odległość pojawiają się również inne zjawiska dotyczące pedagogiki: metodologia nie nadąża za technologią, a wykorzystanie takich form kontaktu w nauczaniu, jak: e-mail, forum dyskusyjne, chat, wykłady i konferencje wideo wymagają nowego spojrzenia na stosowanie reguł pedagogicznych.

Współczesna uczelnia wyższa poszukuje wciąż nowych, alternatywnych i wysoko efektywnych form kształcenia członków rozwijającego się społeczeństwa informacyjnego. Uczący się mogą pracować, będąc rozproszeni po całym świecie i bez przeszkód komunikować się z wirtualną społecznością. Akademickie programy kształcenia nie muszą już być opracowywane jedynie przez pojedyncze instytucje, ale mogą zostać skonstruowane przez organizacje pracujące w Sieci, takie jak: wirtualne uniwersytety lub wirtualne wydziały³⁰. Przykładem może być Polski Uniwersytet Wirtualny³¹ (PUW), który jest wspólnym przedsięwzięciem Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi i Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. PUW prowadzi studia oraz kursy uzupełniające przez Internet, wspomagając szkolenia i wykłady tradycyjne oraz promuje nowoczesne metody kształcenia. Pierwsze studia on-line zostały uruchomione przez Wyższą Szkołę Humanistyczno-Ekonomiczną w Łodzi w październiku 2002 r. na dwóch kierunkach: zarządzanie i marketing oraz informatyka. Rok później rozpoczęły się zajęcia na następnych dwóch kierunkach: politologii oraz pielęgniarstwie. W lipcu 2005 r. pierwsi absolwenci studiów na platformie PUW odebrali dyplomy. W październiku 2007 r. na platformie PUW studiowało już ok. 1450 studentów, w tym ponad 350 z zagranicy – większość z krajów europejskich, ale także m.in. ze Stanów Zjednoczonych, Korei Południowej, Australii i Japonii. Od początku istnienia PUW ponad 4500 osób wzięło udział w co najmniej jednym kursie on-line. W bibliotece PUW dostępnych jest ok. 300 kursów e-learningowych. Środowiskiem nauki, miejscem spotkań i wspólnej pracy jest platforma zdalnego nauczania R5 Generation. Platforma edukacyjna umożliwia prowadzącemu kontrolę pracy studenta. Na tej podstawie wystawiana jest odpowiednia ocena końcowa,

³⁰ S. Juszczak, *Edukacja na odległość...*, dz. cyt., s. 118.

³¹ <http://www.puw.pl/> (17.11.2008).

na którą wpływa zarówno wartość merytoryczna zrealizowanych zadań, jak i aktywność studentów na forum dyskusyjnym. Duże znaczenie w nauce na studiach w PUW ma umiejętność pracy w grupie oraz komunikowania się z innymi w celu wymiany pomysłów i doświadczeń. Działalność PUW jest coraz bardziej znana ze względu na współpracę z innymi uczelniami i instytucjami. Są to: Uniwersytet Warszawski i COME UW, Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski oraz Europejskie Kolegium Polskich i Ukraińskich Uniwersytetów³². Studia on-line prowadzone przez Wyższą Szkołę Humanistyczno-Ekonomiczną w Łodzi na platformie Polskiego Uniwersytetu Wirtualnego są w chwili obecnej największym akademickim projektem e-learningowym w Polsce. Dzięki dużej aktywności i pracy studentów/uczestników, starannemu przygotowaniu materiałów dydaktycznych i instrukcji do nich, a także dzięki możliwości wykorzystywania technologii w procesie nauczania, e-learning prowadzony w PUW jest efektywny, a dyplom ukończenia studiów lub certyfikat uczestnictwa w kursie w niczym nie ustępuje tradycyjnym odpowiednikom. Co więcej, jego posiadacz umie sprawnie posługiwać się nowoczesnymi narzędziami informatycznymi i wie, jak skutecznie korzystać z technologii informacyjnych.

Podejmując działania, których celem jest upowszechnienie edukacji na odległość, należy mieć świadomość licznych wyzwań i ograniczeń ekonomicznych (zakup sprzętu i urządzeń), organizacyjnych (nowe instytucje), prawnych (formalnych – MEN i prawa autorskie), kadrowych i technicznych (infrastruktura). Ważna jest także potrzeba doskonalenia kwalifikacji pedagogicznych, dydaktycznych, zwłaszcza metodycznych w zakresie stosowania mediów³³. Ograniczenia stosowania e-learningu w edukacji tkwią też w sferze osobowościowej, zarówno uczniów, jak i nauczycieli³⁴.

Świat organizacji, w tym szkoły, uczelni ulega ciągłym zmianom. Za kilkanaście lat udane funkcjonowanie w społeczeństwie bez umiejętności zdobywania wiedzy z wykorzystaniem nowoczesnej technologii będzie niezwykle utrudnione albo wręcz niemożliwe. Szkolnictwo staje więc przed koniecznością przygotowania ucznia do życia i pracy w całkowicie zmienionych warunkach. Przed tym samo musi zaplanować swoją przyszłość³⁵. Szkoła, która będzie działać w przyszłości, będzie funkcjonować w zupełnie innych warunkach niż obecnie. Zmiany te są powodowane rozwojem technologii informatycznych. Istotą szkół, uczelni staje się zarządzanie informacją, w tym zarządzanie wiedzą. Dzięki technologii informatycznej, a ściślej – sieciom komputerowym, działamy w cyberprzestrzeni, gdzie proces podejmowania decyzji, jak i czas przesyłania informacji jest bardzo krótki. Pojawia się rynek elektroniczny, organizacje wirtualne³⁶. Wirtualna szkoła jest nowym typem organizacji, jest organizacją przyszłości, która powstaje dzięki rozwojowi technologii informacyjnej i funkcjonowaniu globalnych sieci informatycznych.

³² A. Więch, *Kształcenie na odległość w Polsce*, cz. 2. „Nowa Edukacja Zawodowa” 2004, nr 2, s. 16.

³³ J. Bednarek, *Multimedia w kształceniu...*, dz. cyt., s. 234.

³⁴ Z. Wołk, *E-learning jako komponent elastycznego układu kształcenia ustawicznego*. „Edukacja Ustawiczna Dorosłych” 2007, nr 2, s. 77.

³⁵ A. Barańska, *Koszty zdalnej edukacji...*, dz. cyt., s. 68.

³⁶ T. Pietrullewicz, *Nauczanie na odległość...*, dz. cyt., s. 94.

Nauczanie na odległość, przede wszystkim za pośrednictwem Internetu, stanowi bardzo atrakcyjną alternatywę dla nauczania tradycyjnego. Umożliwia naukę na wysokim poziomie, dostępną w dowolnym miejscu i o dowolnym czasie. Pozwala zdobywać wiedzę wykorzystując media, wyrównywać szanse edukacyjne, a często i życiowe. Wzbogaca dostęp zainteresowanych do edukacji. Nauczanie na odległość pozwala: - przygotować dorosłych, niepełnosprawnych, bezrobotnych do życia i pracy w społeczeństwie informacyjnym; - zmniejszać swoistą lukę pomiędzy tymi, którzy mają dostęp do wiedzy (informacji) i tymi, którzy tego dostępu nie mają; - wypełniać swoistą lukę pomiędzy tradycyjnym, klasycznym systemem i procesem kształcenia a najnowszymi, innowacyjnymi przykładami zastosowania technologii informacyjnych, coraz skuteczniej realizujących wiele zadań edukacji społecznej, socjalizacji i doskonalenia ustawicznego; - zapewnić kształcenie i doskonalenie zawodowe, a także zdobywanie nowych kompetencji przez biznesmenów, polityków, intelektualistów i dziennikarzy³⁷. Nauczanie na odległość dla wielu osób jest wyjątkową szansą i jednocześnie wyzwaniem. To znakomita oferta dla wszystkich poszukujących wiedzy dostępnej „wszędzie i zawsze”. Nauczanie na odległość może być stosowane jako komplementarne wobec tradycyjnego nauczania, jako niezależny program szkoleniowy lub jako metoda aktualizacji wiedzy. Niskie koszty, możliwość optymalnego zarządzania czasem przeznaczonym na samokształcenie sprawiają, że kształcenie na odległość jest atrakcyjne i może stać się wartościowym narzędziem uzupełniającym i wspierającym edukację na wszystkich poziomach.

Bibliografia

- Barańska A., *Koszty zdalnej edukacji*. „Edukacja i Dialog”, 2004, nr 10.
- Bednarek J., *Multimedia w kształceniu*. Warszawa 2006.
- Bednarek J., Lubina E., *Kształcenie na odległość. Podstawy dydaktyki*. Warszawa 2008.
- Bednarek-Michalska B., *E-learning dla szkół i bibliotek*. „Wszystko dla Szkoły”, 2005, nr 4.
- Biblia to jest całe Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*. Warszawa 1989.
- Gajda J., *Media w edukacji*. Kraków 2005.
- Hatańska N. *Multimedia w nauczaniu przedmiotowym*. „Nowa Szkoła”, 2002, nr 5.
- Hyla M., *Przewodnik po e-learningu*. Kraków 2005.
- Juszczak S., *Edukacja na odległość. Kodyfikacja pojęć, reguł i procesów*. Toruń 2003.

---

³⁷ J. Bednarek, E. Lubina, *Kształcenie na odległość...*, dz. cyt., s. 85–86.

- Kramek Z., Sułkowski T., *Stan i możliwości rozwoju e-learningu w kształceniu ustawicznym*. „Edukacja Ustawiczna Dorosłych”, 2004, nr 2.
- Kruszewski K., *Nauczanie tradycyjne – czarny charakter pedagogiki*. „Kwartalnik Pedagogiczny”, 2001, nr 1.
- Kusztelak A., *Kształcenie na odległość – wczoraj i dziś (refleksje czytelnika)*. „Edukacja Ustawiczna Dorosłych”, 2004, nr 4.
- Motyl M., *Kierunki rozwoju nauczania dystansowego poprzez Internet*. „Nauczyciel i Szkoła”, 2002, nr 1–2.
- Ożarski P., *Nauczanie na odległość*. „Ergo”, 2004, nr 6.
- Pietrullewicz T., *Nauczanie na odległość*. „Edukacja Ustawiczna Dorosłych”, 2004, nr 2;
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 września 2007 r. w sprawie warunków, jakie muszą być spełnione, aby zajęcia dydaktyczne na studiach mogły być prowadzone z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość*, Dz. U. 2007, Nr 188, poz. 1347.
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 31 października 2007 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków, jakie muszą być spełnione, aby zajęcia dydaktyczne na studiach mogły być prowadzone z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość*, Dz. U. 2007, Nr 208, poz. 1506.
- Turski Ł. A., *E-edukacja. Uwagi zawodowca*. „Zagadnienia Naukoznawstwa”, 2006, nr 2.
- Więch A., *Kształcenie na odległość w Polsce, cz. 1*. „Nowa Edukacja Zawodowa”, 2004, nr 1.
- Więch A., *Kształcenie na odległość w Polsce, cz. 2*. „Nowa Edukacja Zawodowa”, 2004, nr 2.
- Wołk Z., *E-learning jako komponent elastycznego układu kształcenia ustawicznego*. „Edukacja Ustawiczna Dorosłych”, 2007, nr 2.
- <http://eskk.pl/> (12.11.2008).
- <http://www.puw.pl/> (17.11.2008).

Summary

Distance education and labour market

Modern education must prepare a man for living in the developing society of knowledge and adjust the system of education to the requirements of the labour market. Rapid development and popularization of information technologies cause new opportunities in education. Their specific manifestation is distance education. It is a method of conducting an educational process in the conditions where teachers and students are apart, not in the same place.

Distance education, especially via the Internet, is a very attractive alternative to traditional education. It enables learning at a high level, available at any place and time. It levels educational and existential chances. It enriches the access of the interested people to education. Distance education allows to prepare adults, the disabled and the unemployed for living and working in an informative society. That is an excellent offer for all seeking knowledge „everywhere and always”. Distance education may be used as complementary to traditional education, as independent education, as a method of revision of knowledge.